

АКАДЕМІЯ НАУК — БОТАНІЦІ, БОТАНІКИ — АКАДЕМІЇ НАУК ТА СУСПІЛЬСТВУ

Національна академія наук України відзначає 90-річний ювілей. Пройдено непростий шлях розвитку, подолано скрутні часи. Всупереч усім політичним перипетіям, НАН демонструє стабільність і поступ. Непростим був період її становлення, важкі 30-ті роки ХХ ст. не обминули Академію наук (чимало її членів було репресовано), у часи війни науковці розв'язували багато проблем, самовіддано працювали на Перемогу. Біологічним наукам відчутного удару завдала лисенківщина, а в 1990-ті йшлося навіть про те, чи потрібна Академія взагалі. Ці питання широко обговорювалися в суспільстві, і в результаті дискусії врешті-решт знайшовся розумний вихід, золота середина. Адже в самій Академії, на відміну від попереднього суспільного ладу, побудованого на принципах жорсткого централізму, і сучасного ладу некерованої демократії, що балансує на грані анархії, витримується централізована демократія чи демократичний централізм у кращому розумінні цього поняття. Це проявляється у виборній системі членів Академії, керівництва Академії та інститутів, атестації наукових кадрів. Усі роки існування Академія давала суспільству приклад стабільності, демократії, виваженості, мудрості, широкого, глобального розуміння ситуації.

У період становлення Академії постало питання: якою їй бути? На початку 1920-х рр. дискусія точилася довкола того, чи має базуватися Академія на традиціях наукового товариства на кшталт Українського наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка на чолі з М.С. Грушевським, яке об'єднувало українську інтелігенцію й розгорнуло

М.П. Василенко

В.І. Вернадський

широку діяльність, спрямовану на створення Академії наук як громадської організації, чи ця інституція повинна бути державною науковою установою. У 1918 р. тодішній міністр освіти М.П. Василенко уряду гетьмана П.П. Скоропадського запросив відомих учених як з України, так і тих, що мали стосунок до України, але перебували за її межами, створив комісію з 15 членів на чолі з акад. В.І. Вернадським, яка й вирішила подальшу долю Академії та накреслила шляхи її розвитку. Однак після того, як у 1921 р. В.І. Вернадський залишив посаду президента Академії наук, дискусія поновилася. Саме тоді, у ті буремні, складні роки було усвідомлено, що без науки, її інституційного забезпечення держава існувати не може. 14 листопада 1918 р. П.П. Скоропадський підписав Закон про організацію Української академії наук (УАН), затвердив Статут Академії і штати її установ. Статут визначав, що Академія наук є найвищою науковою державною установою України, її науково-дослідні інститути організовують та проводять дослідження з усіх наукових напрямків, а завданням вітчизняної науки є збагачення людства новими відкриттями. Окрім загальнонаукових проблем, Академія має вивчати сучасне і минуле України, її землю, народ, історію, природу та суспільство, сприяти зростанню української національної свідомості та культури. Таким чином, знайшлося місце для загальнотеоретичних наук — математики, фізики, хімії, біології тощо і для таких,

що безпосередньо стосуються України як держави. Останнє особливо актуальне сьогодні, оскільки лунають голоси, що Академія повинна займатися загальнотеоретичними проблемами, які мають високу загальносвітову оцінку за показниками імпаکت-фактора, а проблемами, що не цікавлять загальносвітову спільноту, хоча й важливі для держави, хай займаються університети чи інші установи.

Слід зазначити, що В.І. Вернадський наголошував: Академія наук повинна не лише бути цілком автономно, а й перебувати поза будь-яким впливом на її внутрішнє життя органів державної влади, яка може змінюватися.

Ідеї акад. В.І. Вернадського — М.П. Василенка, як видно з позицій сьогоденного дня, виявилися цілковито правильними, саме в ХХ ст. наука стала тією потужною виробничою силою, яка визначала розвиток суспільства, його виробничий потенціал, економіку тощо. Чи змогла б забезпечити це університетська наука? На початку ХХ ст. — можливо, і так, тоді були зовсім інші університети, але злиття Академії та університетів сьогодні означало б серйозний удар по науці, фактично її знищення.

У 20-ті рр. ХХ ст. формується структура Академії: відділи, науково-дослідні інститути, постійні комісії, музеї, кабінети, лабораторії, ботанічний та акліматизаційний сади, астрономічна обсерваторія, біологічна станція та інші. Головою другого відділу фізико-математичних наук, у структурі якого функціонували всі біологічні установи, обрали ботаніка акад. М.Ф. Кашенка, який керував також акліматизаційним садом. У ті часи у структурі Академії наук існував ряд науково-дослідних кафедр ботанічного профілю, які складали біо-ботанічний цикл. У вересні 1921 р. створено Ботанічний кабінет (музей) і Гербарій Всеукраїнської Академії наук (ВУАН), які очолив акад. О.В. Фомін. У 1922 р. на базі Київського ботанічного саду організовано науково-дослідну кафедру систематики, морфології і ботанічної географії, яку теж очолював О.В. Фомін. Всіляко зміцнюючи існуючі ботанічні установи, готуючи наукові кадри, розширюючи матеріально-технічну базу, вишукуючи фінансування, у 1927 р. він зумів організувати на базі цієї кафедри науково-дослідний Інститут ботаніки Наркомосвіти УРСР. Тоді ботаніки посідали чільне місце у структурі ВУАН. Зокрема, Академію наук України у 1922—1928 рр. очолював ботанік акад. В.І. Липський, що, безумовно, сприяло розквіту цієї науки. 1920-ті були ключовими у визначенні ролі та значення науки для економічного і культурного життя держави. В.І. Липський багато працював, не шкодуючи сил і творчої енергії, прагнув створити на основі Академії наук потужний інтелектуальний центр. З ентузіазмом він займався організаційними та господарськими питаннями, що слугувало прикладом для інших науковців, зокрема ботаніків. Адже попри незначну кількість учених (наприклад, у Ботанічному кабінеті і Гербарії ВУАН штатними співробітниками працювали лише кілька осіб: Д.К. Зеров, А.С. Лазаренко, П.Ф. Оксіюк, а позаштатними — А.М. Оксер, М.М. Підоплічко, М. Дубовик, Ю.Д. Клеопов та ін.), поряд з дослідженнями систематики судинних рослин у той час були засновані і розвивалися нові наукові напрямки — вивчення мохів, лишайників, грибів тощо. Однак у цей період, починаючи з 1926 р., в науку почали проникати кар’єристи, псевдовчені, з’явилися перші паростки «лисенківщини», з якими намагався боротися В.І. Липський. На жаль, така інтелігентна і порядна людина не змогла вистояти проти цього і в 1928 р. акад. - В.І. Липський вимушений був залишити посаду Президента ВУАН.

В.І. Липський

У 1931 р. Ботанічний музей і Гербарій ВУАН об’єднано з Українським науково-дослідним інститутом ботаніки Наркомосвіти УРСР і на цій основі створено Інститут ботаніки, підпорядкований ВУАН. У 1934 р. до Інституту приєднали шість кафедр і він став комплексною науковою установою, в якій досліджували систематику, генетику, біохімію, фізіологію та акліматизацію рослин, проблеми сільського і лісового господарства тощо. Сформувався нау-

ковий колектив, а дослідницькі роботи очолювали відомі вчені М.Г. Холодний, В.М. Любименко, О.О. Сапегін, Є.Ф. Вотчал, В.І. Липський, М.Ф. Кашенко. Напередодні Другої світової війни в Інституті працювали 55 науковців, серед яких було п'ять академіків і чотири члени-кореспонденти АН УРСР. У цей час (1939—1944) Інститутом керував акад. М.М. Гришко, який упродовж кількох років водночас був членом Президії АН УРСР і головою Відділу біологічних та сільськогосподарських наук Академії. У довоєнний період переважно проводилися роботи з інвентаризації видового складу флори республіки та виявлення корисних для народного господарства рослин, розпочалися геоботанічні дослідження. Це були часи репресій, втрат, зокрема, таких видатних ботаніків, як А.А. Яната. Водночас сформувалося нове покоління вчених, яке дало відомих ботаніків, — це Ю.Д. Клеопов, Г.І. Білик, Є.М. Брадїс, Д.Я. Афанасьєв, О.Д. Вісюліна, М.І. Котов, М.В. Клоков та ін.

Поряд з розробкою питань систематики вищих і нижчих рослин, підготовкою «Флори УРСР», класифікації рослинності та ін. Академія наук приділяла велику увагу заповідній справі. В ХХ ст. за активної участі Академії наук розпочато розбудову заповідної справи. Старше покоління (А.А. Яната) разом з молодими ботаніками як академічних, так і інших установ (Є.М. Лавренком, Ю.Д. Клеоповим, М.В. Клоковим, М.І. Котовим та ін.), обґрунтували і реалізували ідею створення заповідників (Кам'яні могили, Михайлівська цілина, Хомутовський степ, Стрільцівський степ, Академічний степ, Гористе). На жаль, такого розквіту заповідної справи в подальшому вже не було. Особливо багато шкоди завдала колективізація сільського господарства, коли, знищуючи селянські господарства, знищували і заповідники. Зокрема, у 1928 р. була спроба організувати на базі Хомутовського степу радгосп, але на захист заповідника став проф. А.А. Яната й цей об'єкт вдалося зберегти, тоді як у пізніші роки окремі заповідники (Академічний степ, Конча-Заспа, Гористе) все ж було втрачено.

Попри всі негаразди, відсутність фінансування, Академія наук завжди відстоювала принципи заповідання, збереження заповідників. Ця традиція існує й понині, у чому ми пересвідчилися останніми роками, коли розгорнулася дискусія щодо будівництва каналу Дунай — Чорне море. Я був учасником багатьох засідань на найвищому рівні, коли президент НАН України акад. Б.Є. Патон чітко виклав позицію Академії щодо збереження цього біосферного резервату, хоча на цьому намагалися спекулювати.

Друга світова війна загальмувала розвиток наукових досліджень, роз'єднала ботаніків, хоча вони і не покинули улюбленої справи. Одні вчені залишилися на окупованій території, а потім емігрували (Г. Родде-Фоміна, Р.Т. Полонська, Н.Т. Осадча-Яната, Н.О. Десятова-Шостенко) чи розплатилися за це життям (Ю.Д. Клеопов), інші — воювали (Г.І. Білик), але більшість були евакуйовані до Уфи, де продовжували дослідження. У ці роки були зібрані матеріали, на основі яких пізніше видано «Определитель растений Башкирии», а також підготовлено й захищено низку докторських дисертацій (А.М. Окснер, А.С. Лазаренко).

Після визволення Києва у 1944 р. директором Інституту ботаніки став відомий учений-цитолог акад. А.О. Сапегін (1944—1946 рр.), який у 1939—1945 рр. був також віце-президентом АН УРСР. В Інституті функціонувало дев'ять відділів: систематики квіткових рослин, геоботаніки, мікології, бріології, ліхенології і альгології, цитології та ембріології, фізіології росту і розвитку рослин, фізіології обміну речовин, фізіології живлення, генетики і селекції та ще два відділи у Львові: географії спорових і вищих рослин, що засвідчує широке коло проблем, які розроблялися в нашій науковій установі.

У 50—60-х рр. ХХ ст. від Інституту відбрунькувалися нові наукові установи, які сьогодні є провідними в державі і вирішують відповідне коло теоретичних та прикладних питань. Серед них — Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР (1944 р.); Інститут фізіології рослин і агрохімії (1946 р.); Сектор генетики рослин, який згодом увійшов до складу Інституту молекулярної біології і генетики. До Інституту гідробіології, створеного 1939 р., після війни перейшли працювати такі відомі фахівці-альгологи, як Я.В. Ролл, О.В. Топачевський та інші. У 1946 р. було засновано Інститут лісу АН УРСР, який очолював акад. П.С. Погребняк, що керував до цього відділом екології та географії в Інституті ботаніки. Він організував цілий ряд стаціонарів, що розширило базу експериментальних робіт. У 1948—1952 рр. П.С. Погребняк був віце-президентом АН УРСР і водночас очолював Раду АН УРСР з вивчення продуктивних сил України, що дало можливість широко запровадити у практику багато теоретичних ідей, доробок (типологія лісу). Значну увагу він приділяв заповідній справі. Відомий систематик Є.М. Кондратюк став директором Донецького ботанічного саду, фізіолог А.М. Гродзинський — Центрального ботанічного саду, Д.М. Гродзинський — Інституту фізіології та генетики рослин. Багато вчених (Д.К. Зеров, О.В. Топачевський, О.Л. Липа, Н.П. Масюк, В.І. Чопик, В.А. Соломаха) в різні роки очолювали відповідні кафедри Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

У період лисенківщини, коли активізувалася критика ідей М.Г. Холодного, керівництво Інституту на чолі з проф. Д.К. Зеровим, наскільки було можливо, протидіяло цьому. Загалом в Інституті панувала нормальна, творча атмосфера, формувалося покоління вчених, які боролися за істину в науці, відстоювали свої думки, не йшли на жодні компроміси, не шукали вигоди, і це було основою життя його колективу. Велися планомірні роботи з вивчення та охорони флори і рослинності різних регіонів України, передусім тих, які нещодавно увійшли до складу республіки. Результати цих досліджень втілено у виданні «Визначник рослин України» (1950 р.), який отримав Державну премію СРСР (1952 р.) — першу високу нагороду в Інституті. Була завершена «Флора УРСР» (1936—1965 рр.), відзначена Державною премією УРСР у галузі науки і техніки (1969 р.), що стимулювало подальшу роботу в цьому напрямку. Вийшли друком «Короткий визначник вищих рослин» (1952 р.), «Шкільний визначник рослин» (1969 р.), «Определитель деревьев и кустарников (дикорастущих и культивируемых в УССР)» (1955 та 1957 рр.), «Определитель растений Кры-

ма» (1972 р.), «Визначник рослин Українських Карпат» (1977 р.), яких так бракує сьогодні. Розпочалось видання багатотомних праць «Флора лишайників України» (з 1956 р.), «Рослинність України» (1968—1973 рр.), «Флора грибів України» (з 1980 р.), «Флора водорослей континентальних водоемов України» (з 1986 р.).

У 70-ті рр. ХХ ст. Інститут очолив К.М. Ситник (1971—2003 рр.) — віцепрезидент АН УРСР (1974—1988 рр.), він зосередив зусилля на розвиткові експериментальних відділів (фізіології, цитології, біохімії, ембріології), впровадженні математичних досліджень, електронно-обчислювальної техніки, електронної мікроскопії тощо, а також забезпечив поліпшення матеріальної бази Інституту в цілому та гербарію зокрема. У цей період відбулося кілька науково-дослідних експедицій на науково-дослідних суднах «Дмитрий Менделєєв» та «Академик Вернадский», під час яких зібрано матеріал у районах Тихого та Індійського океанів, що поповнив і збагатив колекції Науково-природничого музею та гербарію. Хоча вважалося, що основними в Інституті є відділи класичної ботаніки (систематики та географії вищих рослин, мікології, альгології та ліхенології, геоботаніки), а інші мають співпрацювати з ними, насправді кожен відділ здійснював власні дослідження. Результатом спеціалізації у певних напрямках стало створення відділів фітогормонології, мембранології, клітинної біології та генної інженерії. Чільне місце займали питання вивчення поведінки рослин у космосі та впливу невагомості на ріст і розвиток рослинних організмів, науковці Інституту брали участь у програмах дослідження космосу, що підвищило престиж нашої установи, додало їй ще більшої вагомості, закріпило статус провідної. Серед біологічних установ Інститут ботаніки посідає лідерські позиції в цій галузі. За роботи з космічної біології Інститут отримав Державні премії СРСР та УРСР. У 1982 р. зареєстровано відкриття явища двобатьківського наслідування генних детермінант цитоплазми при парасексуальній гібридизації соматичних клітин рослин обох батьківських типів — автори Ю.Ю. Глеба, К.М. Ситник. З 1970 р. до сьогодні співробітники Інституту отримали п'ять Державних премій України в галузі науки і техніки та сім іменних академічних премій ім. М.Г. Холодного і В.Я. Юр'єва.

У 1991 р. на базі чотирьох відділів Львівського відділення Інституту ботаніки, де сформувалася плеяда видатних вчених (акад. М.А. Голубець, К.А. Малиновський, С.М. Стойко, О.Т. Демків), створено Інститут екології Карпат (директор — М.А. Голубець). У цей же час отримали самостійність природні та біосферні заповідники, підпорядковані інститутам ботаніки та зоології. В 1986 р., коли до Інституту ботаніки було приєднано відділ біофізики та радіобіології з Інституту фізіології рослин, сформувалася, так би мовити, критична маса експериментальних відділів, на базі яких у 1990 р. створено Інститут клітинної біології та генетичної інженерії (директор — Ю.Ю. Глеба).

У 1980—1990-х рр. ботаніки брали участь у підготовці різних державних програм та документів. Це, зокрема, «Перспективная сеть заповедных объектов» (1987 р.), яка тривалий час слугувала основою для подальших планів їх розбудови, комплексна програма «Научно-технический прогресс и его социально-

экономические последствия на период до 2005 года по Украинской ССР» (1984 р.), два видання «Червоної книги України» (1980 та 1996 рр.), перше в СРСР видання «Зелена книга Украинской ССР» (1987 р.).

У 1986 р. після аварії на Чорнобильській АЕС радіобіологи на чолі з акад. Д.М. Гродзинським активно включилися в роботу з оповіщення та консультації населення щодо харчування та зменшення негативного впливу на забруднених радіоактивними речовинами територіях.

Після розпаду СРСР у незалежній Україні відбулися кардинальні зміни у суспільно-економічному житті держави, зокрема у сферах, близьких до науки. Часто змінювався склад Кабінету Міністрів України, відповідно, і керівники міністерств, багато з

яких не мали управлінського досвіду на державному рівні. Кожний новий міністр намагався зробити щось відмінне від свого попередника, але не завжди вдало. Наприклад, замість восьми державних університетів було створено кілька сот університетів не лише на базі відповідних інститутів, а фактично на порожньому місці. Це позначилося на роботі відомств, які безпосередньо стосуються освіти і науки, власне Міносвіти та науки, діяльності ВАК, де створено численні спецради, знижено вимоги до суті дисертацій, однак підвищено — до їх оформлення, спрощено критерії надання звань старших наукових співробітників тощо.

У цей складний період НАН України, передусім завдяки непересічній особистості і авторитету її президента акад. Б.Є. Патона, не лише не втратила своїх позицій, а й продемонструвала зразок мудрості, виваженості. Звичайно, не обійшлося без втрат: висококваліфіковані вчені виїхали працювати за кордон, учені середнього рівня, але з організаційним хистом, поповнили лави міністерств, відомств, де реалізували свої можливості, з ораторськими здібностями — вищі навчальні заклади, а менш віддані науці, випадкові люди залишили її зовсім. Однак фактично жоден з інститутів НАН України не був ліквідований. Тепер на Національну академію наук покладена місія забезпечення кураторства та експертизи наукової діяльності інших відомчих академій.

Інститут ботаніки за роки незалежності зберіг свої позиції, школи, традиції і сьогодні посідає чільне місце серед установ НАН України. Багато науковців

Б.Є. Патон

налагодили дружні зв'язки із закордонними колегами, беруть участь у міжнародних експедиціях, виїжджають на стажування, публікуються за кордоном. Попри нестачу фінансування і спричинені цим проблеми, прийшло усвідомлення того, що ми потрібні Україні, відповідальні за її природу, біоту, яку слід досліджувати, раціонально використовувати й зберегти для прийдешніх поколінь.

Відділи класичної ботаніки продовжують займатися питаннями таксономічної різноманітності, оскільки, як відзначалося на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), саме ця проблема набула глобального звучання і розглядається не лише в суто науковому, а й суспільно-економічному та політичному аспектах, що потребує від науковців певних дій. Особливого значення набуває використання молекулярно-генетичних методів у таксономії та дослідженні філогенії рослин і грибів, що дає найкращий ефект у поєднанні з детальним, глибоким вивченням фенотипічних ознак. Анатомо-морфологічні дослідження, завдяки організації в Інституті центру колективного користування електронною мікроскопією, також забезпечують вагомі результати, попит на які у світі зростає. Важливим підґрунтям для наукової роботи є Гербарій, визнаний національним надбанням. На його базі планується створити центр дигіталізації гербарних зразків, що значно збільшить доступність Національного гербарію для світової спільноти ботаніків.

Застосування ГІС-технологій суттєво змінює акценти в картографічних роботах (географії рослин, картуванні ареалів видів, синтаксонів, біотопів), оцінці територіального розподілу біосистем різного рівня організації, проблемах районування, тобто оцінці α -, β -, γ -різноманітності. З цим напрямком тісно пов'язані питання кадастру рослинного світу та його моніторингу. Хоча формально за їх ведення відповідає Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, однак науковий супровід та інформаційне забезпечення є справою науковців інститутів НАН України. Такі роботи сьогодні здійснюються на основі відповідних договорів з Мінприроди, однак цього зовсім недостатньо. Для моніторингу довкілля разом з Центром космічних досліджень НАН України розробляється система контрольних полігонів на території України й відпрацьовується відповідна методика.

Використання структурно-порівняльних методів у флористиці, що активно застосовуються з 70-х рр. ХХ ст., поступово виводить цю науку з описового на аналітичний рівень, однак є потреба подальшого вдосконалення методів такого аналізу. В останні десятиліття значна увага приділялася дослідженню адвентивної фракції флори, що дало позитивні результати і, зважаючи на зміни, які відбуваються в природі, цей напрямок залишається актуальним.

Критичного перегляду потребують геоботанічні напрацювання, які базувалися на вітчизняних класифікаціях рослинності, несумісних із західноєвропейськими. Подальший перехід до флористичної класифікації Браун-Бланке, що вже знаходить відображення у випусках «Рослинності України»: «Високогірна рослинність» (2000 р.), «Вища водна рослинність» (2006 р.), «Галофітна рослинність» (2007 р.), дозволить використати ці матеріали для підготовки за-

гальноєвропейського продромуса рослинності. З іншого боку, розробка такої класифікації слугуватиме основою створення класифікації екосистем.

Великими є вимоги суспільства до екології, і ті аспекти, які стосуються проблем фітоєкології, мають займати чільне місце в наших наукових дослідженнях. Основним об'єктом екології є екосистеми і це потребує дослідження їх функціонування, розвитку, відновлення, стійкості до дії зовнішніх факторів, особливо пов'язаних з глобальними змінами клімату. Необхідними є польові дослідження, експерименти на полігонах, що розгортаються надто повільно через відсутність відповідної матеріальної бази та фінансування. Альтернативою таких досліджень є використання сучасних методів фітоіндикації, яка піднімається з видового рівня на ценотичний і розглядається як синфітоіндикація.

Перспективним, багатообіцяючим напрямком в екології є використання підходів термодинаміки, а, отже, — відповідних законів, що дозволить оцінити не лише енергетичні запаси, потоки, а й вийти на дослідження механізмів сукцесій, еволюції як екосистем, так і їхніх складових, оскільки вектор (напрямок і сила) цих процесів задається енергетичним градієнтом.

Експериментальна ботаніка в Інституті ботаніки має вийти за межі лабораторій, замість класичних культивованих рослин об'єктами аналізу повинні стати природні види, як це робив акад. М.Г. Холодний. Зокрема, тематика відділів клітинної біології та анатомії, мембранології і фітохімії, гормонології останніми роками зміщується саме в цьому напрямку, який широко розвивається у світі. Такий підхід упритул приведе до розв'язання сучасних екологічних проблем (адаптації, стратегії, регуляції росту і розвитку рослин, механізму стійкості до дії різних зовнішніх чинників на рослини тощо). Інститут має зберігати провідні позиції у галузі вивчення рослинних об'єктів у космосі, що забезпечує престиж нашої науки на світовому рівні, дасть змогу дослідити вплив невагомості на ріст і розвиток об'єктів від клітинного до організмового рівня організації.

Важливими є і прикладні аспекти ботаніки: культивування грибів, оцінка запасів лікарських рослин, використання рослинних організмів для отримання біопалива, заповідна справа, охорона біорізноманітності, формування екомережі, розробка законів держави і нормативних актів. Інститут приділяв і приділятиме цим питанням значну увагу, бо нам є що сказати й запропонувати суспільству. Важливо не скочуватися до дрібних, тривіальних тем заробітчанства, а займатися прикладними проблемами, які потребують глибоких, кваліфікованих наукових знань і розвивають творчий потенціал дослідника.

Отже, у XXI ст. перед ботанічною наукою постала ціла низка проблем, які наші вчені мають подолати з притаманним їм талантом, сумлінням, ентузіазмом, у співпраці із зарубіжними партнерами, широко застосовуючи сучасні методології та підходи, глибокі наукові знання та ерудицію, добувати зерна істини, вивести науку на вищий щабель і передати отримані наукові надбання наступному поколінню ботаніків.

Я.П. ДІДУХ